

УДК 343.121.4:347.965(477)

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.1.23>

Іван Олександрович Ємець,

кандидат юридичних наук,

Національний науковий центр

«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Міністерства юстиції України (докторант);

<https://orcid.org/0009-0003-9056-5346>,

e-mail: ivan.iemets@ukr.net

**ЗМІСТ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ,
ЯКА Є ПОТЕРПІЛОЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

У статті з'ясовано, що зміст правовідносин щодо представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні визначається повноваженнями представника, зумовленими його процесуальним статусом. Встановлено, що кримінальне процесуальне законодавство надає представнику певний обсяг прав та обов'язків, які він реалізує від імені та в інтересах юридичної особи. Охарактеризовано суб'єктів представництва юридичної особи у кримінальному провадженні. З'ясовано, що об'єктом представництва у кримінальному провадженні є діяльність представника юридичної особи, спрямована на захист її прав та законних інтересів як учасника процесу, а також відновлення матеріальних прав та інтересів, яким завдана шкода вчиненням кримінального правопорушення. Процесуальна діяльність охоплює подання заяви про вчинення кримінального правопорушення, надання документів представником, що засвідчують його повноваження, участь у слідчих (розшукових) і процесуальних діях.

Ключові слова: кримінальний процес, потерпілий, юридична особа, представник потерпілого, зміст представництва, процесуальний інтерес, адвокат.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

У практиці адвокатської діяльності непоодинокими є випадки, пов'язані з представництвом інтересів юридичних осіб, якими виступають організації, створені та зареєстровані у встановленому законом порядку¹. Вони є такими ж учасниками правових відносин, зокрема кримінальних процесуальних, однак представництво їхніх інтересів у кримінальному провадженні уповноважені здійснювати:

1) особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні на підставі свідоцтва про право на зайняття адвокатською

¹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 15.02.2025).

діяльністю або ордеру чи договору про надання правничої допомоги. Важливо, що між адвокатом та юридичною особою, інтереси якої він представлятиме у кримінальному провадженні, відносини будуються на договірних засадах, а надання правничої допомоги юридичній особі на безоплатних засадах законодавчими положеннями наразі не передбачено;

2) керівник юридичної особи або інша особа, уповноважена законом або установчими документами, повноваження яких засвідчуються копією установчих документів юридичної особи;

3) працівник потерпілої юридичної особи, який діє на підставі довіреності.

Кожен суб'єкт, залучений як представник юридичної особи, безумовно має відповідати певним ознакам, базовими серед яких є досягнення повноліття та наявність дієздатності.

У виняткових випадках представляти юридичну особу у кримінальному провадженні може: 1) ліквідатор юридичної особи та арбітражний керуючий у разі відновлення платоспроможності або визнання банкрутом юридичної особи; 2) прокурор у випадках, установлених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) та Законом України «Про прокуратуру». Представництво юридичних осіб у кримінальному провадженні прокурором здійснюється, якщо є достатні підстави, які свідчать про порушення чи загрозу порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснюється або неналежним чином здійснюється органом державної влади, органом місцевого самоврядування, іншим суб'єктом владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також за умови відсутності органу, який представляв би інтереси держави¹. З огляду на складність інституту представництва інтересів юридичної особи у кримінальному провадженні вважаємо за потрібне зупинитися на вирішенні цієї проблематики.

Стан дослідження проблеми

Питання становлення та розвитку інституту представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні були предметом комплексного вивчення С. Є. Абламського [1], М. А. Грібова та В. В. Червінського [2], С. О. Данькової [3], Р. О. Ємельянова [4], В. Г. Пожар [5], В. В. Самолюка [6], С. І. Ципи [7], О. В. Якимчук [8] та ін. У своїх роботах науковці дослідили питання захисту інтересів потерпілих у кримінальному провадженні, приділивши увагу ролі представників, залучених на договірній основі, становленню інституту представництва у

¹ Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 15.02.2025).

кримінальному провадженні, проблемам реалізації повноважень представників потерпілих як фізичних, так і юридичних осіб, що постраждали від злочинних дій, аналізу прав потерпілого як суб'єкта доказування, класифікації суб'єктів доказування з урахування їхньої ролі і функцій. Водночас лише в окремих працях розкриваються деякі аспекти представництва інтересів юридичної особи, яка має статус потерпілої у кримінальному провадженні.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є встановлення змісту представництва інтересів юридичної особи, постраждалої від кримінального правопорушення. Визначену мету конкретизовано в таких *завданнях*: 1) визначити структурні компоненти змісту представництва інтересів юридичної особи у кримінальному провадженні; 2) з'ясувати, яким чином відбувається реалізації такого змісту на різних стадіях провадження кримінальної процесуальної діяльності.

Наукова новизна дослідження

У статті визначено, що зміст правовідносин щодо представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні визначається повноваженнями представника, зумовленими його процесуальним статусом. Встановлено, що кримінальне процесуальне законодавство надає представнику певний обсяг прав та обов'язків, які він реалізує від імені та в інтересах юридичної особи. Охарактеризовано суб'єктів представництва юридичної особи у кримінальному провадженні. З'ясовано, що об'єктом представництва у кримінальному провадженні є діяльність представника юридичної особи, спрямована на захист її прав та законних інтересів як учасника процесу, а також відновлення матеріальних прав та інтересів, яким завдана шкода вчиненням кримінального правопорушення. Процесуальна діяльність охоплює подання заяви про вчинення кримінального правопорушення, надання документів представником, що засвідчують його повноваження, участь у слідчих (розшукових) і процесуальних діях

Виклад основного матеріалу

Представництво інтересів юридичної особи, яка є потерпілою у кримінальному провадженні, має свою власну специфічну природу, що полягає в реалізації уповноваженим законом суб'єктом повноважень від імені потерпілого з метою реалізації та задоволення процесуального інтересу цієї особи. Це відбувається на підставі договору, укладеного за ініціативою потерпілого, на підставі довіреності або установчих документів юридичної особи. Мета представництва інтересів юридичних осіб – відновлення їхніх порушених матеріальних прав шляхом здійснення повного та об'єктивного розслідування і

судового розгляду для притягнення винних осіб до відповідальності за відповідними статтями Кримінального кодексу України.

Для досягнення означеної мети залучений представник виконує низку завдань. Зокрема, доказує вину підозрюваного/обвинуваченого шляхом участі у процесуальних діях і надання достовірних доказів, ініціює процедуру відшкодування шкоди і збитків, завданих потерпілій стороні, а також процесуальних витрат, яких зазнала потерпіла сторона, якщо такі є. Представник потерпілого діє у взаємодії зі слідчими та прокурорами, які мають ширші повноваження.

У теорії юридичної науки зміст представництва юридичних осіб у кримінальному процесі охоплює суб'єктів, об'єкт і зміст правовідносин. У вузькому розумінні суб'єктами таких правовідносин виступають правомочна сторона та зобов'язана сторона, тобто юридична особа та її представник. Оскільки правовідносини представництва поділяються на зовнішні та внутрішні, до суб'єктного складу також можна віднести інших учасників кримінального провадження, зокрема слідчого, прокурора, обвинуваченого, а також суд як незалежного арбітра.

Об'єктом правовідносин є предмет, на який спрямовані суб'єктивні юридичні права та обов'язки. О. Ф. Скакун визначає об'єкт правовідносин як «частину суспільних відносин, елемент загального». У кримінальних процесуальних відносинах таким елементом є інтереси юридичної особи як учасника кримінального провадження [9, с. 403].

Об'єктом представництва визначають кримінально-правові та кримінальні процесуальні інтереси. Кримінально-правові інтереси полягають у захисті від обвинувачення, а також в охороні порушених прав і благ. Кримінальні процесуальні інтереси пов'язані з реалізацією процесуальних прав і забезпеченням активної участі представника у процесуальних діях задля досягнення поставлених цілей [8].

Завданням кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від злочинних посягань, охорона прав і законних інтересів учасників процесу, а також забезпечення справедливого судового розгляду, щоб уникнути обвинувачення або засудження невинуватих осіб і гарантувати належні правові процедури для всіх учасників. Такі цілі можна вважати кримінальними процесуальними інтересами. Кримінальне матеріальне законодавство забезпечує охорону прав людини, власності, громадського порядку та інших соціальних благ. У разі злочину та відкриття кримінального провадження порушені матеріальні та моральні інтереси юридичних осіб можуть бути захищені тільки в межах процесу через реалізацію їхніх прав та обов'язків. Отже, об'єктом представництва у кримінальному провадженні є діяльність представника юридичної особи, спрямована на захист її прав та законних інтересів як учасника процесу [8], а також

відновлення матеріальних прав та інтересів, яким завдана шкода вчиненням кримінального правопорушення.

Зміст правовідносин із представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні визначається повноваженнями представника в цьому процесі. Кримінальне процесуальне законодавство надає представнику певний обсяг прав та обов'язків, які він реалізує від імені та в інтересах юридичної особи. Повноваження представника можуть встановлюватися статутом, іншими розпорядчими актами юридичної особи, довіреністю або договором.

При цьому довіритель або керівник юридичної особи має право обмежити обсяг прав та обов'язків представника порівняно з тим, що передбачено кримінальним процесуальним законом. Однак представник не може користуватися правами чи виконувати обов'язки, які не передбачені законодавством для участі у кримінальному провадженні. У науковій літературі розрізняють необмежене й обмежене представництво [10].

Необмежене представництво юридичних осіб у кримінальному провадженні означає, що представник реалізує всі права та виконує обов'язки, надані кримінальним процесуальним законодавством, без будь-яких обмежень, установлених договором чи актом органу юридичної особи, які є підставою для представництва. Натомість *обмежене представництво* передбачає встановлення меж у здійсненні повноважень представника. Юридична особа, яка бере участь у кримінальному провадженні, може вказати обмеження щодо реалізації прав представника. Наприклад, засновники можуть обмежити повноваження одноособового органу (керівника) у статуті компанії. Характерним прикладом є встановлене довірителями обмеження права представників укладати мирові угоди [10].

Важливо, що відповідна стадія кримінального провадження також зумовлює обсяг повноважень представника потерпілого. Якщо представництво здійснюється на стадії досудового розслідування, то доцільно вказувати про такі можливі форми діяльності, пов'язаної з представництвом:

- 1) процесуальна діяльність охоплює подання заяви про вчинення кримінального правопорушення, надання документів представником, що засвідчують його повноваження, участь у слідчих (розшукових) і процесуальних діях. Зазвичай представника юридичної особи допитують як свідка. Також поширеними є ситуації, коли за їх участі здійснюється огляд предметів, документів, відеозаписів і речових доказів. Окрім цього, процесуальна діяльність передбачає подання доказів, які підтверджують обставини, що підлягають доказуванню. Це можуть бути документи про завдану шкоду та збитки, надання актів ревізій і перевірок, інших документів, які засвідчують окремі факти, пов'язані з подією кримінального правопорушення.

Наприкінці стадії досудового розслідування представник потерпілого реалізує повноваження щодо ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, заявляє цивільний позов, подає на його обґрунтування відповідні докази. Він може ініціювати укладення угоди про примирення з винним. На всіх стадіях досудового розслідування представник юридичної особи може оскаржувати рішення слідчого;

2) представник потерпілого може здійснювати пошукову й аналітичну діяльність під час представництва. Це насамперед пов'язано зі встановленням свідків, пошуком доказів, наданням додаткових матеріалів, зокрема тих, про які вказує судовий експерт під час проведення експертизи. Аналітична діяльність вимагає здійснення систематизації та аналізу зібраних доказів для виявлення суперечностей і планування подальших дій;

3) консультативно-контрольна діяльність охоплює надання порад клієнтам, зокрема адвокатом керівникові юридичної особи. Крім того, представник юридичної особи здійснює контроль за правильністю складання процесуальних документів усіма учасниками кримінального провадження, а також погоджується або заперечує кваліфікацію дій винного, запропоновану стороною обвинувачення.

Під час судового розгляду справи зміст представництва юридичної особи полягає в участі в підготовчому судовому засіданні та судовому розгляді. Проте не всі справи є простими й очевидними, що впливає на строки їх розслідування та специфіку процесуальних дій і заходів, які необхідно провести. Упродовж судового розгляду представник потерпілого бере участь у дослідженні доказів, висловлює свою правову позицію, доказує обґрунтованість вимог, викладених у цивільному позові.

Після ухвалення вироку судом першої інстанції представник юридичної особи має право подати апеляційну скаргу на це рішення. Право на оскарження судових рішень в апеляційній та касаційній інстанціях є складовою конституційного права на судовий захист. Це право гарантується основними засадами судочинства, закріпленими в Конституції України, які є обов'язковими для всіх форм судочинства та судових інстанцій, зокрема через можливість апеляційного і касаційного перегляду судових рішень. Відповідно до ст. 24 КПК України кожен має право оскаржити процесуальні рішення, дії або бездіяльність суду, слідчого судді, прокурора чи слідчого. Крім того, гарантується право на перегляд вироку або ухвали суду, що стосуються прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді.

Також ч. 4 ст. 380 КПК України надає право оскаржувати в апеляційному порядку ухвалу про роз'яснення судового рішення або

відмову в такому роз'ясненні особі, яка звернулася із заявою про роз'яснення судового рішення, та учасникам судового провадження¹.

Учасникам провадження також гарантується право на апеляційне оскарження рішення, що стосується їхніх інтересів при вирішенні питань про долю речових доказів та документів, які були надані суду, а третім особам – у частині, що стосується їхніх інтересів під час вирішення питання про спеціальну конфіскацію (п. 9-2 ч. 1 ст 393 КПК України)². Таким чином, представник юридичної особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт чи його скасування, має право на апеляційне оскарження судових рішень, які торкаються його інтересів як сторони кримінального провадження та учасника судового процесу.

Реалізація зазначених напрямів діяльності, що становлять зміст представництва юридичної особи у кримінальному провадженні, забезпечується відповідним правовим статусом, який особа набуває зі здобуттям статусу представника. На практиці це відбувається після винесення відповідного процесуального рішення особою, яка діє на стороні обвинувачення – слідчим, прокурором або дізнавачем.

До головних процесуальних повноважень представника юридичної особи належать такі:

1) ставити запитання, висловлювати зауваження та заперечення щодо порядку проведення процесуальних дій (такі зауваження вносяться до протоколу). Крім того, особа має право ознайомлюватися із протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, у яких вона брала участь;

2) використовувати технічні засоби під час участі у процесуальних діях із дотриманням вимог законодавства. Слідчий, прокурор, слідчий суддя або суд можуть заборонити використання таких засобів з метою захисту інформації, яка містить таємницю, або в разі, якщо відомості стосуються інтимного життя особи. У такому разі виноситься відповідна вмотивована постанова або постановляється відповідна ухвала;

3) подавати клопотання про проведення процесуальних дій або забезпечення безпеки для себе, своїх близьких, членів сім'ї, майна та житла;

4) заявляти відводи;

5) отримувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 15.02.2025).

² Там само.

б) оскаржувати дії, рішення або бездіяльність слідчого, прокурора чи слідчого судді в порядку, передбаченому законодавством, та ін.¹ Слід зауважити, що, крім окреслених вище повноважень, особа, яка має статус адвоката, також наділяється повноваженнями, передбаченими Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Висновки

Зміст правовідносин щодо представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні визначається повноваженнями представника, що зумовлені його процесуальним статусом. Кримінальне процесуальне законодавство надає представнику певний обсяг прав та обов'язків, які він реалізує від імені та в інтересах юридичної особи. Повноваження представника можуть встановлюватися статутом, іншими розпорядчими актами юридичної особи, довіреністю або договором.

Суб'єктами представництва юридичної особи у кримінальному провадженні є: 1) особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні на підставі свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю або ордеру чи договору про надання правничої допомоги; 2) керівник юридичної особи або інша особа, уповноважена законом чи установчими документами, повноваження яких засвідчуються копією установчих документів юридичної особи; 3) працівник потерпілої юридичної особи, який діє на підставі довіреності. Кожен суб'єкт, залучений як представник юридичної особи, безумовно, має відповідати певним ознакам, базовими серед яких є досягнення повноліття та наявність дієздатності.

Об'єктом представництва у кримінальному провадженні є діяльність представника юридичної особи, спрямована на захист її прав і законних інтересів як учасника процесу, а також на відновлення майнових прав та інтересів, яким було завдано шкоди внаслідок учинення кримінального правопорушення. Процесуальна діяльність охоплює подання заяви про вчинення кримінального правопорушення, надання представником документів, що підтверджують його повноваження, а також участь у слідчих (розшукових) і процесуальних діях. Крім того, представник потерпілого може здійснювати пошукову й аналітичну діяльність у межах представництва. Консультативно-контрольна діяльність передбачає надання порад клієнтам, зокрема адвокатом керівникові юридичної особи.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 15.02.2025).

Список бібліографічних посилань: 1. Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні : монографія / за заг. ред. О. О. Юхна. Харків : Панов, 2015. 240 с. 2. Грибов М. А., Червінський В. В. Представництво потерпілого у кримінальному провадженні: поняття, зміст, проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 3–4. С. 8–21. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.3-4/8-21>. 3. Данькова С. О. Класифікація суб'єктів доказування у кримінальному провадженні в суді першої інстанції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 3, № 81. С. 62–66. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.7>. 4. Ємельянов Р. О. Адвокат-представник потерпілого у кримінальному процесі : дис. ... д-ра філософії : 081. Кропивницький, 2023. 233 с. 5. Пожар В. Г. Інститут представництва в кримінальному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2010. 22 с. 6. Самолюк В. В. Законне представництво у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 20 с. 7. Ципа С. І. Актуальні питання забезпечення прав потерпілого на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 2. С. 55–59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2024-87-55-59>. 8. Якимчук О. В. Представництво юридичних осіб у кримінальному провадженні : дис. ... д-ра філософії : 081. Київ, 2021. 253 с. 9. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. Київ : Алерта, 2009. 520 с. 10. Якимчук О. В. Проблеми класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2017. № 2 (16). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17yovukr.pdf> (дата звернення: 15.02.2025).

Надійшла до редколегії 20.02.2025

Прийнята до опублікування 11.03.2025

Iemets I. O. Content of the interests representation of a legal entity that is a victim in criminal proceedings

The article determines that the content of legal relations regarding representation of legal entities in criminal proceedings is determined by the powers of a representative which are determined by his/her procedural position. It is established that criminal procedure legislation provides a representative with a certain scope of rights and obligations which he/she exercises on behalf of and in the interests of a legal entity. The powers of a representative may be established by the charter, other regulatory acts of a legal entity, a power of attorney or an agreement. The subjects of representation of a legal entity in criminal proceedings are: a person who has the right to act as a defence counsel in criminal proceedings on the basis of a certificate of the right to practice law or an order or agreement for the provision of legal aid; the head of a legal entity or another person authorised by law or constituent documents, whose powers are certified by a copy of the constituent documents of the legal entity; an employee of a legal entity

that is a victim acting on the basis of a power of attorney. As for each entity involved as a representative of a legal entity, it must, of course, meet certain criteria, among which the basic ones are the attainment of majority and legal capacity.

The article establishes that the object of representation in criminal proceedings is the activity of a legal entity's representative aimed at protecting its rights and legitimate interests as a party to the proceedings, as well as restoring material rights and interests which have been damaged due to a criminal offence. Procedural activities include filing a criminal complaint, submitting documents by the representative certifying his or her powers, and participating in investigative (search) and procedural actions. The victim's representative may carry out search and analytical activities in the course of representation. Advisory and controlling activities involve providing advice to clients, for example, a lawyer to the head of a legal entity.

Keywords: criminal procedure, victim, legal entity, victim's representative, content of representation, procedural interest, a lawyer.

